

*До разової спеціалізованої
вченої ради ДФ 08.051.173
Дніпровського національного
університету імені
Олеся Гончара*

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження
Рудковської Оксани Володимирівни
«Психосоціальні умови розвитку когнітивної гнучкості в юнацькому віці»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки
за спеціальністю 053 Психологія

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Сучасні соціальні трансформації, високий рівень невизначеності та необхідність постійної адаптації до змін актуалізують дослідження психологічних ресурсів особистості, які забезпечують здатність ефективно функціонувати в мінливих умовах. Особливого значення ця проблематика набуває в юнацькому віці – періоді інтенсивного особистісного становлення, професійного самовизначення, формування світоглядних орієнтирів та засвоєння нових соціальних ролей.

Одним із важливих психологічних ресурсів особистості є когнітивна гнучкість, яка пов'язана зі здатністю адаптувати способи мислення і поведінки відповідно до змін ситуації, розглядати альтернативні способи розв'язання проблем, конструктивно реагувати на невизначеність та переглядати усталені когнітивні стратегії. У дисертаційній роботі підкреслюється значення розвиненої когнітивної гнучкості для адаптації, професійного самовизначення, психологічної стійкості особистості та формування конструктивних копінг-стратегій.

З огляду на зазначене дисертаційне дослідження О.В. Рудковської «Психосоціальні умови розвитку когнітивної гнучкості в юнацькому віці» є

актуальним, своєчасним та таким, що має теоретичне і практичне значення для сучасної психологічної науки.

Поставлені авторкою завдання логічно узгоджуються з метою дослідження та передбачають теоретико-методологічний аналіз наукових підходів до когнітивної гнучкості, розкриття психологічної специфіки її розвитку в юнацькому віці, визначення соціальних і психологічних умов її розвитку, розроблення відповідної програми та експериментальну перевірку її ефективності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідної роботи кафедри педагогічної та вікової психології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара «Особливості виявлення образу Я в контексті навчання впродовж життя» (реєстраційний номер НДР № 0119U100595 від 13.02.2019 р.) та НДР «Особливості реалізації психологічного потенціалу особистості на шляху досягнення професійного успіху» (реєстраційний номер НДР № 0122 U001780 від 17.02.2022 р.). Тематика дисертації змістовно узгоджується з зазначеними напрямками, оскільки дослідження когнітивної гнучкості як психологічного ресурсу особистості безпосередньо пов'язане з проблематикою реалізації психологічного потенціалу, адаптації та особистісного розвитку.

Структура та зміст дисертаційної роботи. Дисертаційна робота має логічну структуру, що відповідає меті та завданням дослідження. Вона включає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, сформульовано концептуальну та емпіричні гіпотези, представлено методи і психодіагностичний інструментарій, розкрито наукову новизну роботи. Об'єктом визначено когнітивну гнучкість як важливий психологічний ресурс особистості, предметом – психосоціальні умови її розвитку в юнацькому віці. Мета полягає в теоретичному обґрунтуванні,

експериментальному дослідженні та визначенні психосоціальних умов, здатних підвищувати рівень розвитку і прояву когнітивної гнучкості.

У **першому розділі** – «Теоретико-методологічні засади дослідження когнітивної гнучкості в структурі ментальних здібностей» – здійснено ґрунтовний аналіз наукових підходів до дослідження когнітивної гнучкості особистості, представлено її нейропсихологічний аналіз та психологічні предиктори, розглянуто рівневу структуру когнітивної гнучкості та особливості її розвитку в юнацькому віці.

Заслуговує на увагу прагнення авторки інтегрувати різні підходи до розуміння когнітивної гнучкості та розглядати її не лише як характеристику когнітивної сфери, а в ширшому контексті психологічного функціонування особистості.

У **другому розділі** - «Методологічне обґрунтування експериментального дослідження психосоціальних умов розвитку когнітивної гнучкості в юнацькому віці» – представлено методологію та організацію емпіричного дослідження. Авторкою проаналізовано методи дослідження когнітивної гнучкості, представлено результати пілотного дослідження, обґрунтовано модель розвитку когнітивної гнучкості та соціальні й психологічні умови її розвитку, здійснено їх операціоналізацію.

Важливою перевагою роботи є комплексний характер психодіагностичного забезпечення експериментального дослідження. Психодіагностичний комплекс включав дев'ять тестових методик, а на основі проведеного теоретичного аналізу та пілотного дослідження авторкою було розроблено модель розвитку когнітивної гнучкості як метаресурсу особистості та Програму розвитку когнітивної гнучкості.

У **третьому розділі** представлено результати експериментального дослідження та здійснено оцінювання ефективності запропонованої програми розвитку когнітивної гнучкості.

Загальна вибірка дослідження становила 274 особи юнацького віку. На формуальному етапі було створено експериментальну та контрольну групи по 83 особи в кожній. При формуванні груп враховувався також статевий склад учасників. До початку експерименту авторкою було проведено статистичне порівняння груп та підтверджено відсутність статистично значущих відмінностей між ними за основними показниками когнітивної гнучкості.

Організація дослідження передбачала послідовне проходження підготовчого, констатувального, формуального, контрольного та підсумкового етапів. Програма розвитку когнітивної гнучкості реалізовувалася в експериментальній групі протягом трьох місяців, тоді як контрольна група до занять не залучалася. Після завершення формуального впливу було здійснено повторну діагностику та математико-статистичний аналіз отриманих результатів.

Результати дослідження засвідчили позитивні зміни за низкою психологічних показників. Зокрема, після реалізації програми встановлено зміни у показниках психологічної безпеки, імпліцитних установок та самоефективності, що дало авторці підстави зробити висновок про ефективність блоку програми, спрямованого на створення соціальних і психологічних умов розвитку когнітивної гнучкості.

Окремої позитивної оцінки заслуговує застосування регресійного аналізу, що дозволило визначити внесок окремих психологічних характеристик у розвиток когнітивної гнучкості. Так, для когнітивної флексибільності за CFI статистично значущими предикторами визначено психологічну безпеку та самоефективність. Для психологічної гнучкості за AAQ-II ключовими предикторами визначено життестійкість, толерантність до невизначеності та психологічну безпеку.

Таким чином, обрані методи дослідження, організація експериментальної роботи та застосовані методи математико-статистичної обробки даних загалом

забезпечили можливість перевірки висунутих гіпотез та реалізації поставлених дослідницьких завдань.

Науковий рівень дисертації та ступінь виконання поставленого наукового завдання. Зміст дисертації дає підстави констатувати належний рівень виконання поставленого наукового завдання. Теоретичний аналіз, здійснений у першому розділі на с. 29-80, послідовно переходить у методологічне обґрунтування експериментального дослідження на с. 85-150 та емпіричну перевірку запропонованої програми у третьому розділі на с. 154-200. Така логіка забезпечує зв'язок між теоретичною моделлю когнітивної гнучкості, визначенням психосоціальних умов її розвитку, добором психодіагностичного інструментарію та перевіркою ефективності формувального впливу. Сформульовані у вступі завдання реалізовано у відповідних структурних частинах роботи, а одержані результати узагальнено у висновках на с. 203-208.

Оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності. Методологічне забезпечення дослідження є комплексним і відповідає його предмету. Авторкою поєднано теоретичні методи аналізу, синтезу, узагальнення та моделювання з емпіричними методами спостереження, анкетування, психодіагностичного тестування й експерименту, а також із математико-статистичними процедурами. Особливої уваги заслуговує зміст другого розділу, де на с. 85-150 здійснено обґрунтування методів дослідження, психосоціальних умов, психодіагностичного комплексу та програми розвитку когнітивної гнучкості. Добір методик здійснено відповідно до операціоналізованих психологічних конструктів, що дозволило досліджувати когнітивну гнучкість комплексно, на когнітивному та соціально-особистісному рівнях.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій. Достовірність одержаних результатів забезпечується достатнім обсягом вибірки, послідовною організацією експерименту та застосуванням адекватних методів математико-статистичної обробки даних. Загальна вибірка

становила 274 особи віком від 19 до 23 років; формувальний етап проведено із залученням експериментальної та контрольної груп по 83 особи. До початку формувального впливу статистично підтверджено відсутність значущих відмінностей між групами за основними показниками когнітивної гнучкості. Для перевірки змін застосовано параметричні та непараметричні критерії з урахуванням характеру розподілу даних, а у підрозділі 3.3 на с. 189-199 використано множинний лінійний регресійний аналіз для визначення внеску окремих психологічних характеристик у розвиток когнітивної гнучкості. Сукупність цих процедур створює достатні підстави для позитивної оцінки обґрунтованості основних емпіричних висновків.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає насамперед у запропонованій авторкою концепції дворівневої структури когнітивної гнучкості, яка охоплює когнітивний та соціально-особистісний рівні, а також у розробленні теоретичної моделі розвитку когнітивної гнучкості як метаресурсу особистості.

Авторкою застосовано комплексну діагностику когнітивної гнучкості, розроблено та апробовано Програму розвитку когнітивної гнучкості в юнацькому віці. Уточнено психологічні характеристики осіб юнацького віку, що обумовлюють розвиток когнітивної гнучкості, та характеристики навчального середовища, які сприяють її розвитку. Подальшого розвитку набули підходи до дослідження, діагностики та розвитку когнітивної гнучкості.

Теоретичне значення результатів дослідження. Теоретичне значення роботи полягає у поглибленні наукових уявлень про когнітивну гнучкість як складний психологічний феномен і метаресурс особистості. Запропонована дворівнева структура когнітивної гнучкості, що поєднує когнітивний операціональний та соціально-особистісний регуляторний рівні, дозволяє інтегрувати підходи, у межах яких гнучкість традиційно розглядалася або як складова виконавчих функцій, або як особистісна здатність адаптувати мислення

та поведінку до змін. Теоретично значущим є також визначення психосоціальних умов розвитку когнітивної гнучкості та їх включення до концептуальної моделі, що створює підґрунтя для подальших досліджень психологічних ресурсів особистості в юнацькому віці.

Практичне значення результатів дослідження. Практична цінність роботи пов'язана насамперед із можливістю застосування розробленої авторкою Програми розвитку когнітивної гнучкості та комплексу психодіагностичних методик у психологічному супроводі осіб юнацького віку.

Запропоновані підходи можуть бути корисними у діяльності психологічних служб закладів освіти, у психологічній роботі зі студентською молоддю, а також при розробленні програм, спрямованих на підвищення адаптивних можливостей особистості, психологічної безпеки, самоефективності, готовності до змін і конструктивного функціонування в умовах невизначеності.

Положення та результати дисертаційного дослідження також можуть бути використані в освітньому процесі під час підготовки здобувачів психологічних спеціальностей.

Основні положення дисертації представлені авторкою в наукових публікаціях та апробовані на наукових конференціях. Зокрема, результати дослідження висвітлювалися у працях, присвячених креативному потенціалу студентів, теоретичним концепціям когнітивної гнучкості та особливостям прояву когнітивної й особистісної гнучкості у психодіагностичному вимірі.

Повнота викладення основних результатів дисертації у наукових публікаціях та апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації достатньо представлені у науковому просторі. За темою дослідження опубліковано три статті у фахових виданнях України та виданнях, представлених у міжнародних базах, а результати роботи апробовано на семи міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Тематика публікацій охоплює теоретичні концепції когнітивної гнучкості, особливості

прояву когнітивної та особистісної гнучкості у психодіагностичному вимірі, креативний потенціал студентів, психологічну безпеку та розвиток гнучкості мислення. Це свідчить про послідовне оприлюднення результатів дослідження та їх апробацію на різних етапах виконання дисертаційної роботи.

Дотримання академічної доброчесності та самостійність дослідження.

Дисертаційна робота має характер самостійно виконаного наукового дослідження. На титульній сторінці авторкою зазначено, що подані до захисту наукові досягнення є її власним напрацюванням, а всі запозичені ідеї, наукові результати та цитати супроводжуються належними посиланнями на авторів і джерела. У тексті дисертації використані теоретичні положення, методичні підходи та результати інших дослідників подаються із відповідними посиланнями, а авторські моделі, програма розвитку когнітивної гнучкості, організація експериментального дослідження та інтерпретація одержаних результатів мають виразний самостійний характер. Підстав ставити під сумнів дотримання здобувачкою принципів академічної доброчесності за результатами ознайомлення з роботою не вбачається.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи. Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження О.В. Рудковської, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження та побажання, які мають переважно дискусійний і рекомендаційний характер.

1. У роботі обґрунтовано та проаналізовано низку важливих соціальних умов розвитку когнітивної гнучкості, зокрема безпечне навчально-комунікативне середовище, проблемно-орієнтоване навчання та діалогічний освітній простір. Водночас, з огляду на багатофакторний характер становлення особистості в юнацькому віці, доцільним було б ширше висвітлити роль мікросоціальних чинників, зокрема особливостей сімейного середовища, характеру взаємин з однолітками та інших найближчих соціальних впливів, які

потенційно можуть виступати значущими умовами розвитку когнітивної гнучкості.

2. Певний науковий інтерес викликає критерій відбору учасників формувального експерименту, до якого були включені особи з низьким та середнім рівнями когнітивної гнучкості. У зв'язку з цим постає питання щодо потенційних можливостей подальшого розвитку когнітивної гнучкості в осіб із уже високими показниками цієї характеристики. Включення такої категорії досліджуваних або додаткове обґрунтування причин їх невключення до програми розвитку могло б розширити уявлення про межі та ресурси розвитку когнітивної гнучкості в юнацькому віці.

3. Дослідження присвячене розвитку когнітивної гнучкості в юнацькому віці. Водночас доцільним було б більш детально обґрунтувати вікові межі досліджуваної категорії, оскільки до вибірки увійшли як здобувачі фахової передвищої освіти, так і студенти закладу вищої освіти. З огляду на можливі відмінності у віковому, соціальному та освітньому досвіді цих груп, додатковий аналіз впливу внутрішньовікових відмінностей на показники когнітивної гнучкості міг би збагатити інтерпретацію отриманих результатів.

4. Представлена програма розвитку когнітивної гнучкості демонструє позитивну ефективність. Разом із тим науковий інтерес становило б відстеження стійкості отриманих змін у більш віддаленій перспективі шляхом проведення повторних вимірювань через певний проміжок часу після завершення формувального впливу.

Висловлені зауваження та побажання мають переважно дискусійний і рекомендаційний характер, не знижують наукової та практичної цінності проведеного дослідження і не впливають на його загальну позитивну оцінку.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Рудковської Оксани Володимирівни «Психосоціальні умови розвитку когнітивної гнучкості в юнацькому віці» є завершеною самостійною науковою працею. За актуальністю,

науковою новизною, теоретичним і практичним значенням одержаних результатів, обсягом проведеного дослідження та рівнем оформлення дисертаційна робота відповідає вимогам пп. 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її авторка, Рудковська Оксана Володимирівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Рецензент:

**кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри загальної
та соціальної психології Дніпровського
національного університету
імені Олеся Гончара**

Вікторія КУТЄПОВА-БРЕДУН

Підпис к.психол.н., доцента
В.Ю. Кутєпової_Бредун

«ЗАСВІДЧУЮ»

Проректор з наукової роботи
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

« 14 » 08 2026 р.

Олег МАРЕНКОВ